

nincs egyetlen olyan vonás, érzemény, gondolat, tett sem, amely ne lenne elképzelhető, feltételezhető, sőt átélhető bármely tegnapi vagy mai fiatal lány kapcsán. Na, talán egy. Amikor az apja, Tóth Mihály azt kérdezi tőle, hogy mi a legfontosabb tulajdonsága a férfiembernek. (Ezt a kérdést egyébként nem találom a regényben.) Mari azt válaszolja: a becsület. Hát lehet, hogy ez ma így elsőre kevés embernek jutna eszébe.

A Noszty fiú esete Tóth Marival. A szombathelyi Weöres Sándor Színház előadása. **Mikszáth Kálmán** regényét színpadra írta: **Gyarmati Kata**. Dramaturg: **Tóth Réka Ágnes**. Díszlet: **Kiss-Benedek Kristóf, Kalászi Zoltán**. Jelmez: **Benedek Mari**. Szereplők: **Szabó Tibor, Mari Dorottya, Csonka Szilvia, Hajdu Péter István, Szalma Lenke e. h., Tarjányi Liza e. h., Sipos László Márk, Gyulai-Zékány István, Nagy-Bakonyi Boglárka, Bálint Éva, Némédi Árpád, Widder Kristóf m. v., Horkay Barnabás m. v.** Rendező: **Horváth Csaba**.

Vadas József

Az első hazai irodaház

130

Valószínűleg sokan megkönnyeb-
bültek, amikor az ünnep előestéjén,
március 14-én a köztársasági elnök
ünnepélyes keretek között átadta a
HUN-REN székházának kulcsát a
volt akadémiai kutatóhelyeket magá-
ba olvasztó intézmény elnökének, Gu-
lyás Balázs orvos-neurobiológusnak.
Azt lehetett gondolni, hogy az aktus-
sal véget ér a tudományos intézetek
hovatovább évtizedes kálváriája a
munkatársak már régóta esedékes fi-
zetésrendezésének belengetésével.

A mindenkori hatalomtól (még a
szocializmus évtizedeiben is többé-
kevésbé) független kutatóbázis beke-
rítése 2014-ben kezdődött a Nemzeti
Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hi-
vatal (NKFIH) einstandolásával. Ha
jól értelmezem a dokumentumokat,
az alap kutatások és a kormányzati el-
képzelések összehangolása lett volna
a feladata, amit elviekben kifogásol-
ni aligha lehet. Talán nem működött

kellő hatékonysággal vagy alapjaiban
nem változtatott látványosan a ko-
rábbi gyakorlaton. Mással aligha ma-
gyarázható az az immár drasztikus
lépés, hogy a tizenegy akadémiai ku-
tatóintézetet és a nyolc kutatóközpont-
ot 2019-ben leválasztották Széche-
nyi téri anyaintézményéről, miután
átvilágították őket. Összevonásukkal
alakult meg Maróth Miklós elnöksé-
gével az Eötvös Loránd Kutató Háló-
zat (ELKH). Az MTA vezetése – heves
vita után, a közgyűlés nem kis hánya-
dának ellenkezése dacára – utóbb az
ingatlanok tulajdonjogát is átengedte
az időközben HUN-REN névre váltó
intézménynek. Sokak szerint indoko-
latlanul alacsony áron, ezért Radnóti
Sándor akadémikus pert indított és
bírószághoz fordult. A történet tehát
nem zárult le; már csak azért sem,
mert idén nyáron újabb váratlan fej-
lemény történt: a közgazdasági, a böl-
csészettudományi, a nyelvtudományi

és a társadalomtudományi intézetet az ELTE-hez csatolták. Hiába emelte fel szavát az Akadémia elnöksége az eddig egységes alapkutatóhálózat megbontása ellen, a négy kutatóhely augusztus óta az egyetem önálló egységeként működik. Sőt július végén a HUN-REN vezérigazgatója az elsők között csatlakozott a miniszterelnök által meghirdetett digitális polgári körökhöz, ami újfent kiverte a biztosítékot a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetében. Az intézmény törvényileg deklarált függetlenségére hivatkozva követelték Jakab Roland lemondását, főnökének távozását.

Tapasztalataim szerint a közvélemény korábban nem mutatott különösebb érdeklődést a tudományos élet strukturális kérdései iránt, amelyeket egy számára távoli szakma belügyének tekintett. A Tisza Párt megjelenése és növekvő népszerűsége nyomán kialakult konstellációban azonban a fent vázolt folyamatos átszervezések a mindennapokban is óhatatlanul érzékelhető jelentőséget nyertek politikai vonatkozásaik következtében. Érthető ezek után, hogy így szinte alig kapott publicitást a csupán pár hónapja létező HUN-REN-székház, amely persze egyáltalán nem új épület, hiszen 1910 és 1912 között készült, a Magyar Gazdák Szövetkezete székházának. Nem akármilyen művészeti teljesítmény, korábban is fontos intézmények működtek benne. A felszabadulást követően a SZÖVOSZ, a közelmúltban a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal. Az elmúlt években kívül-belül gondosan rendbe hozták, miután a kormányzat a hálózat kezelésébe adta. Határozottan különbözik a korabeli generálistílustól, nemkülönben

közvetlen szomszédainak eklektikus formavilágától; a szó szoros értelmében fenn képviseli a múlt századelő kivételesnek mondható modernizációs törekvéseit. A tető két oldalán magasodó piramistornyjaival, homlokzatának szegecselt öntöttvas elemeivel és köztük a Haas és Somogyi cég készítette korszerű üvegablakaival amerikai felhőkarcolókat idéz, természetesen kelet-európai módra, azaz hozzájuk képest jóval szerényebb kivitelben. Egyszersmind korántsem stíluszisztán, mert a bécsi szecesszióból ismerős mértani formavilágot a kő mellvédeken, az ajtók betétjein vagy a kovácsoltvas rácsokon kellemesen árnyalják a különböző organikus motívumok: a stilizált szőlőfürtök, kukoricák, tojások vagy éppen a plasztikus pontdíszítmények. Megérdemli továbbá a figyelmünket ez a többé-kevésbé eredeti formájában ránk maradt különleges objektum azért is, mert Budapest központjában, az Alkotmány utcában található, s mert egy széles körben ismert építész tervezte.

Nevezetesen Hajós Alfréd, az „örökös magyar bajnok”, ahogy a legtöbben ismerik. Athénban a száz méteres gyorsúszásban ő nyerte 1896-ban az első magyar olimpiai aranyérmet (bár ez akkor még ezüstből készült). Sajátos egyéni technikája nyomán magyar delfinnek is nevezték. Már ritkábban kerül szóba, hogy egyszersmind tehetséges futballista is volt, a Budapesti Torna Club századelőn két ízben bajnok csapatának tagja, majd játékvezetőként és a válogatott szövetségi kapitányaként tevékenykedett, a kor szokásai szerint, szintén amatőrként. Arról meg végképp nagyon kevesen tudnak, hogy Lauber Dezsővel közös stadiontervével az 1924-es párizsi játékokon is diadalmaskodott; 1912 és

1936 között ugyanis különféle művészeti ágakban szellemi olimpiákat is rendeztek. S mert elsősorban mégiscsak építész volt, nem is akármilyen, igazi – ha tetszik – profi. A Guttmann Arnold néven 1878-ban néven született alkotó a Markó utcai reáliskolában érettségizett, majd a Műegyetemen tanult, s 1899-ben szerzett diplomát. Önkéntes tiszthelyettes szolgálatát követően előbb Alpár Ignác, aztán Lechner Ödön irodájában dolgozott. Számos neves kortársával ellentétben nem a népies szecesszió jegyében indult önálló tervezői munkássága, inkább a korszak meghatározó irányzata, az eklektika bécsi hatásra modernizálódó változata jellemzi korai munkáit azt követően, hogy Villányi János kollégájával társulva 1907-ben önálló irodát nyitott. (Alighanem ezzel a váltással magyarázható, hogy a rá következő évben sportvezetői pályafutását is lezárja.)

Legismertebb munkája – fő műve egyúttal – a Nemzeti (korábban a Fedett) Sportuszoda, amely 1930-ban készült el, és amely ma már az alkotója nevét viseli. Nem pusztán az art deco jellegzetes emléke, egyszersmind a két háború közötti magyar építészet egyik kiemelkedő alkotása. Hajós előtte és utána középületek sorát tervezte; ilyen a Magyar Református Zsinat székháza Zuglóban, a Vakokat Gyámolító Egyesület otthona a Hermina úton, az Andrássy út és Munkácsy utca sarkán álló apartmanház Budapesten, emellett többször dolgozott Miskolcon, valamint Szombat helyen, Lőcsén és Szabadkán. A bérházak mellett, talán mondani se kell, nem egy sportlétesítmény fűződik a nevéhez. Érthető módon főként uszodák: Újpesten, Pünkösdfürdőn, Balassagyarmaton, Győrben, Szegeden,

ekként kivételes a középiskolájához készült tornaterem, az újpesti stadion, a millenáris velodrom felújítása. A népstadion egyik első terve szintén tőle való. Végül, de nem utolsósorban: nem feledkezhetünk meg a debreceni Aranybikáról, hiszen a *Pesti Hírlap* tudósítása szerint Hajósék eredeti ajánlata a „166 szobás modern szálló” mellett annak idején „gőzfürdőt, uszodát, gyógyfürdőt” is tartalmazott. Alighanem az annak idején meg nem épült északi szárnyban kerítettek volna rá helyet. A patinás hotel, amely ráadásul legalább annyira nevezetes, mint a margitszigeti uszoda, a HUNREN székházzal egy időben, 1910 és 1915 között épült. Hasonlóan monumentális tömbjének megformálására a szecessziós részletek ellenére még a korábbi időszak historizmusa jellemző azt mérlegelve is, hogy funkcionális kialakításában már korszerű elveket érvényesít.

Vele szemben az Alkotmány utcai épületet a korabeli sajtó valóságos szenzációként mint az „első irodaházat” (sic!) harangozta be. Nem kis részben ezzel magyarázható az Aranybikához képest mindenképpen egyértelmű modernizmusa, a munka világa ugyanis a kényelem szférájánál fogékonyabbnak bizonyult a születő új életforma racionális esztétikájára. A ház megrendelője az 1891-ben mintegy kétszázharminc résztvevővel alakult Magyar Mezőgazdák Szövetkezete volt; elnevezéséről azonban nem szabad holmi tévesztésre aszociálnunk. Közép- és nagybirtokosok érdekérvényesítő szervezeteként működött, többek között az áru- és hitelzsora megfékezésére jött létre. Leginkább a gyors kapitalizálódással nagyüzemi mezőgazdaságra történő áttérés technológiai lehetőségeinek

minél hathatósabb alkalmazása, vele a jövedelmező állami megrendelések koordinálása és megszer(ve)zése érdekében, amennyire tevékenységéből következtetni lehet rá. Első vezetője gróf Andrássy Aladár volt; a székház átadásának idején pedig a legnagyobb földbirtokoscsalád képviselőjében herceg Esterházy Miklós, a tucatszámú igazgatósági tag nagy része szintén arisztokratának számított. Ekkor már ezerhatszáz tagja volt, s minden fontos vidéki városban működött ki- rendeltsége. Az épület alsó szintjeit raktárak foglalták el, felettük ügyintézésre szolgáló irodákat alakítottak ki. Kiállításokat is rendeztek benne.

Hajdani enteriőrjeiről sokat sajnos nem tudunk mondani; csupán néhány reprezentatív helyiség berendezéséről maradt ránk fénykép a szervezet ötvenéves fennállását követően 1942-ben megjelent kiadvány illusztrációiként. Ezek egyikén az igazgatósági tanácssteremben angolosan puritán darabokat látunk. A belső fő attrakciója mindazonáltal egykor is, ma is az a csarnokterem, amely szerencsénkre lényegében eredeti formájában maradt ránk. Üvegpiramis alatt, a körfolyosós objektum belső udvarán alakították ki, ily módon az érdeklődők/meghívott vendégek az emelet franciaerkélyein mintegy karzatokon elhelyezkedve lehetnek tanúi a zsöllyén zajló hivatalos eseményeknek. A kék mezőben sárga díszű, stilizált mintájával egyértelműen modern üvegtető csupán néhány eleme szorult cserére, a csillárok azonban – miként az egyszerű hengerbúrák jelzik – későbbi darabok. Ugyanakkor a kovácsoltvas munkák – mind a bejárati kapuk, mind a lépcsőházban a korlátok és a gondosan helyreállított kőlabazatokon a kandeláberek – szintén eredeti

vagy azokat követő nemes replikák. Ugyancsak híven közvetítik a hajdani atmoszférát azok a mezőgazdasági munka hétköznapi jeleneteit megörökítő, dekoratív festmények, amelyek a bejárat előterét díszítik a magasban. Legfeljebb gyaníthatjuk, hogy esetleg arra a pályázatra készültek, amelyet az átadást követően, 1912 nyarán hirdettek a homlokzat betétjeinek mozaikokkal díszítésére. Az épületre végül korabeli reprodukciója tanúsága szerint nem ilyen ábrázolások, hanem merőben ornamentális elemek kerültek. Nem lehetetlen tehát, hogy a zsánerek talán az első díjas Dudits Andor vagy egy kortársának, például a gödöllői művésztelep valamely tagjának a munkái. A Népszínház és a József utca sarkán álló lakóház (Vidor Emil, 1906) oromzatán látunk ezekhez hasonló kompozíciót. Miként a székház is csupán megelőlegezése a majdani ipari kultúrának, ez a sorozat is még valamiféle idilli megidézése a földművesek (nemritkán nincstelen zselélérek) robotjának, amelyről néhány évtizeddel később a szociófotósok dokumentálnak majd kritikus látteleket. Íme egy korántsem világrengető, de valódi kutatási téma, megannyi kérdőjellel. Sajnálhatjuk, hogy a kollégák már nem a HUN-REN keretei között foglalkozhatnak vele.

A Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének székháza, 1912. Alkotmány utca 29. Tervezte: **Hajós Alfréd** és **Villányi János**. A felújítás (2022–2025) **építészeti és belsőépítészeti** tervezője: **Ferdinánd és Ferdinánd Építésziroda Kft.** (vezető tervező: **Ferdinánd Árpád**). Kivitelező: **Asturis Kft.**